

УДК 801: 802. 0
Г 94

Збірник наукових праць затверджений ВАК України як фахове видання з питань філології (Бюлетень ВАК України. – 2002. – №9)

Число 8 друкується згідно з рішенням Вченої ради ЧДТУ, протокол № 7 від 16.02.2004 р.

Редакційна колегія:

Валерій Шнак,

доктор філологічних наук, професор, академік
УАННП, Черкаський державний технологічний
університет (головний редактор)

Світлана Жаботинська,

доктор філологічних наук, професор,
Черкаський національний університет
ім. Б. Хмельницького

Наталія Висоцька,

доктор філологічних наук, професор,
Київський лінгвістичний університет

Олена Селіванова,

доктор філологічних наук, професор,
Черкаський національний університет
ім. Б. Хмельницького

Наталія Нетийвода,

доктор філологічних наук, професор,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка

Олександр Міхільов,

доктор філологічних наук, професор,
Харківський національний університет

Рецензент:

Наталія Панасенко,

доктор філологічних наук, професор,
Черкаський національний університет
ім. Б. Хмельницького

Адреса редакції:

кафедра прикладної лінгвістики ЧДТУ,
лінгвістичний факультет, бульвар Шевченка,
460, м. Черкаси, 18006, тел.: (0472) 43-64-75,
43-50-02

Відповідальна за випуск:
Фото на обкладинці:

Н.М. Лонська
В.М. Шаратов

Гуманітарний вісник. Серія: Іноземна філологія: Всеукр. зб. наук. пр. –
Г 94 Черкаси: ЧДТУ. 2004. – Число восьме. – 360 с.

Досліджуються проблеми сучасної світової літератури та лінгвістики.
Для науковців, викладачів та аспірантів вищих навчальних закладів.

УДК 801: 802. 0

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАГАТОКОМПОНЕНТНИХ
ЕКОНОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ У ТЕКСТАХ НАУКОВОГО СТИЛЮ

Іщенко В. Л. (м. Полтава)

This article is devoted to the problem of multicomponent economic terms usage in the texts of the scientific functional style. The economic terms represented by word-combinations with adjectives of different derivational complexity and origin have been used as material for the analysis. The most frequent models of economic terminological word-combinations in the texts of the scientific functional style were singled out and described.

Проблема термінотворення в усіх мовах світу, зокрема в англійській, була й залишається однією з найбільш актуальних. Особливо актуальною вона є для галузі економіки, оскільки в останнє десятиріччя саме вона зазнала інтенсивного розвитку. У зв'язку з цим дослідження по систематизації термінологічних одиниць економічної терміносистеми становить не тільки теоретичний інтерес, але й має прямий вихід у практику перекладу оригінальної економічної літератури та методику викладання англійської мови в економічному вузі, а також пояснює заповнені терміни української економічної терміносистеми.

Одним із показників, що свідчать про значні надбання певної галузі знань, є розвинена й упорядкована система термінів. Саме такою є англійська економічна терміносистема. Вивченню шляхів поповнення економічної терміносистеми присвячено багато досліджень. Так, праці О. І. Гутиряк [4], В. І. Пушкар [7] присвячені визначенню способів термінотворення. У роботах А. В. Грицьків [3] та О. І. Дуди [5] з'ясовуються особливості термінологізації загальноживаного лексики. Специфіка англійських економічних термінів іншомовного походження досліджується Л. Й. Бондарчук [2].

Метою нашого дослідження є визначення особливостей функціонування економічних термінологічних словосполучень (ТС) з прикметником різних словотворчих типів у текстах наукового функціонального стилю.

Серед актуальних проблем, пов'язаних з термінотворенням в англійській мові, особливо важливою є проблема дослідження функціональних особливостей моделей утворення термінів. Під функціональними особливостями термінологічних одиниць, а саме економічних ТС із прикметником, у роботі розуміються ті характеристики, що пов'язані з їх реалізацією в мовленні, які, таким чином, належать до конкретного використання їх у тексті.

Функціональний підхід до вивчення ТС тісно пов'язаний із вивченням правил відбору використання мовних одиниць із метою впливу на свідомість та поведінку адресата [1], а також із "людським фактором у мові" [8].

Основним у роботі є поняття адресованості тексту, тобто врахування того факту, що породженні мовлення проявляються сили, що походять не від мовця, а від його оцінки знань, складу розуму, належності до тієї чи іншої соціальної групи тих, на кого розраховане мовлення [1, 18]. За кожним текстом стоїть мовна особистість не тільки його продуцента, але й передбачуваного реципієнта. У широкому розумінні адресованість – це невід'ємна риса комунікації в цілому. У більш вузькому розумінні адресованість може бути розглянута як семантична складова тексту, одна із його конститутивних особливостей [1, 11].

Дослідження особливостей функціонування економічних ТС із прикметником проведено на матеріалі праць відомих економістів Ф. Котлера, Г. Армстронга [10], Ф. Катесера, Д. Вівер [12], П. Вонакот [13], Д. Пірс та Р. Робінсона [11]. Загальний обсяг текстового матеріалу становить 250 000 слововживань.

Специфіка наукового тексту визначається його головним завданням – "чітко, достовірно та однозначно передати інформацію" [6, 86]. Цей факт певною мірою впливає на використання автором тих чи інших лексичних одиниць, частоту їх використання в текстах. У той же час будь-який вид комунікації можливий лише за умови наявності в її автора достатнього обсягу інформації про адресата, яка дає змогу здійснити правильне моделювання образу адресата, тобто тієї сукупності даних, які неодмінно мають бути враховані комунікатором, якщо він хоче досягнути поставленої перед собою мети комунікації.

Саме тому видається цікавим визначити образ читача, якому адресовані тексти наукового функціонального стилю. Узагальнивши характеристики адресата, які вивчалися різними дослідниками та згрупували їх так: 1) ідеальний адресат наукового тексту з економіки ставиться до нього

менту з багатьма виходами; 2) бачить різні виміри та рівні тексту; 3) інтерпретує текст багатовимірно; 4) володіє максимальною кількістю знань про факти, події, явища, які описуються. Вищезгадані характеристики адресата мають значний вплив на вибір автором адекватних засобів.

Основна інформація наукових текстів, адресованих компетентному читачу, міститься в тексті. Найбільш термінологічними з усіх частин мови є іменники та прикметники [6, 45]. Прикметник – необхідний компонент при вираженні родо-видових відношень в економічних ТС.

Адресованість наукових текстів з економіки компетентній читацькій аудиторії підтверджується фактом вживання багатоконпонентних ТС із прикметником. Найбільш поширеними є двоконпонентні терміни (ДІТС): у тексті обсягом 250 000 слововживань зафіксовано 28 531 слововживання ДІТС, що становить близько 11,4 % тексту. Структура досліджуваних ДІТС може бути представлена моделями SA + SN та SN + SA, наприклад:

In fact, marketing practice often passes through three stages: entrepreneurial marketing, formulation of marketing strategy, and entrepreneurial marketing [10, 12].

Кількісну перевагу мають ДІТС із прикметником, утворені за моделлю SA + SN. Їх частка становить 92,7 % зафіксованих у тексті вживань ДІТС, тоді як утворених за моделлю SN + SA – 7,3 % ДІТС.

Прикметники, що входять до складу ДІТС, утворені за моделями: SA = SAST; SA = SN + SUFF; SA = SV + SUF; SA = PREF + SA; SA = SA + SA; SA = SN + Part; SA = SA + SN; SA = SN + SN, наприклад: monetary units, accounts receivable, international trade, multinational corporations, international suppliers.

Триконтонентні термінологічні словосполучення (ТІТС), які функціонують у текстах наукового стилю, утворені за моделями: SA + SN + SN; SA + SA + SN; SAdv + SA + SN, наприклад:

Most important of all, the main objective of the multinational is to organize its activities around the world so as to minimize global profits and global market shares [12, 159].

They are developing environmentally sustainable strategies and practices in an effort to create a sustainable economy that the planet can support indefinitely [13, 73].

Переважну більшість (67,2 %) зафіксованих уживань ТІТС у досліджуваній текстовій вибірці становлять ТС, утворені за моделлю SA + SN + SN. Загальна кількість ТІТС у текстовому матеріалі обсягом 250 000 слововживань становить 7134 слововживання або 2,9 % тексту.

Прикметники, що входять до складу ТІТС, утворені за моделями: SA = SAST; SA = SN + SUFF; SA = PREF + SA; SA = SN + Part; SA = SA + SN, наприклад: basic financial statements, strategic business unit, international division phase, company-owned distributing system, long-term investment accounts.

Чотириконтонентні термінологічні словосполучення (ЧІТС) за ступенем вживання стоять на третьому місці: у тексті загальним обсягом 250 000 слововживань зафіксовано 4 107 випадків вживання ЧІТС, що становить 1,6 % тексту. Структура зафіксованих ЧІТС може бути представлена моделями: SA + SA + SN + SN; SA + SN + SN + SN; SA + SA + SN; SN + SA + SA + SA, наприклад:

In addition to uncontrollable domestic elements, a significant source of uncertainty is the number of uncontrollable foreign business environments [9, 9].

The decision is simple if the company sells only one product line to one industry with customers in many locations. In that case the company would use a territorial sales force structure [11, 379].

Ад'єктивний компонент ЧІТС представлений моделями: SA = SAST; SA = SN + SUF; SA = SV + SUF; SA = PREF + SA; SA = SN + Part; SA = SA + SN, наприклад: contractual vertical marketing system, multinational marketing information system.

Подальше дослідження наукових текстів з економіки показало, що будь-який канал зв'язку між адресантом і адресатом має певну пропускну спроможність. Дослідники наукових текстів стверджують, що для зазначених текстів характерне співвідношення $h1 > h2$, де $h1$ – реттєва місткість мови, тобто її здатність передавати певну суттєву інформацію у визначеному обсязі, а $h2$ – гнучкість мови, тобто можливість передавати один і той самий зміст різними засобами. Отже, науковим текстам більше, ніж текстам інших стилів, властива реалізація принципу економії мовних засобів. На лексичному рівні економія мовних засобів реалізується за рахунок використання ТС, які мають більшу поняттєву місткість, що у свою чергу забезпечує більший обсяг інформації. Результати кількісного аналізу функціонування багатоконпонентних економічних ТС із прикметником у наукових текстах підтверджують факт економії мовних засобів за рахунок використання ДІТС, ТІТС та ЧІТС. У проаналізованому текстовому матеріалі

лі загальним обсягом 250 000 слововживань зафіксовано 39 769 випадків вживання економічних ТС із прикметником, що становить 15,9 % тексту.

На словотворчому рівні принцип економії мовних засобів реалізується за рахунок вживання суфіксальних (32,8 %), префіксальних (18,5 %) та складних (19,2 %) прикметників, які свою чергу забезпечують передачу більшого обсягу інформації адресату.

Головною ознакою наукової прози є “насиченість спеціальною термінологією” [6]. Науковий функціональний стиль “базується на художньому письмовому типі мови; при цьому особистісне начало є мінімальним” [6]. Іншими специфічними ознаками текстів цього стилю є об’єктивність, узагальненість, абстрактність, точність, стислість висловлювання. Зв’язку з цим емоційно-експресивна лексика, в тому числі й аксіологічна, використовується в текстах зазначеного стилю нечасто або взагалі відсутня.

Слід однак врахувати, що стиль викладення наукової інформації зазнає впливу цілого ряду змінних факторів. Серед таких факторів головними, з нашої точки зору, є тематика і конкретні завдання тексту. Використання аксіологічної лексики збільшується у наукових текстах, які містять звертання до читача у передмовах, післямовах, висновках. Якщо мета тексту полягає у розробці нових ідей чи теорій та доведенні їх ефективності і необхідності, то аксіологічна лексика застосовується у текстах досліджуваного стилю. Своєрідність відношень “адресат-адресат” зумовлена завданням тексту – переконати читача у доцільності нововведень.

Для досягнення своєї мети адресант використовує значну кількість емоційно-експресивних засобів, представлених насамперед прикметниками відповідної семантики: *successful, good, substantial, careful, poor, less productive*. Зазначені прикметники зазвичай вживаються для утворення економічних ТС. Так, для ТС *sales force operation* більш характерним є ускладнення структури за рахунок таких прикметників, як *basic, current, independent*. Використання прикметника *successful* не має на меті утворення ТС, а слугує для передачі адресату інформації про відношення автора до важливості проблем найманців до фірми.

Таким чином, дані, які ґрунтуються на результатах проведеного аналізу вживання багатоконпонентних термінів у текстах наукового стилю, дають можливість зробити висновок про те, що вибір автором моделей термінологічних словосполучень відбувається під впливом адресата.

Специфіка адресованості досліджуваних текстів полягає, в першу чергу, у врахуванні спеціальних та психологічних особливостей передбачуваного реципієнта. Спрямованість тексту на читача проявляється у використанні певних структурно-семантичних типів економічних термінологічних словосполучень із прикметником та їх певної кількості, чия основна функція – призначення – служити сигналами адресованості.

У текстах наукового стилю найпоширенішими виявилися двокомпонентні економічні термінологічні словосполучення (71,8 % зафіксованих уживань у тексті). Наступну за кількістю груп становлять трикомпонентні економічні терміни (17,9 % зафіксованих уживань у тексті). Найменшу групу становлять чотирикомпонентні термінологічні словосполучення (10,3 % зафіксованих у тексті вживань). Найпродуктивнішими в наукових текстах є термінологічні словосполучення, утворені за моделями SA + SN (49,9 % зафіксованих у тексті вживань) та SA + SN + SN (24 % зафіксованих у тексті вживань).

У процесі утворення багатоконпонентних термінологічних словосполучень беруть участь прикметники різної словотвірної структури (суфіксальні, префіксальні, складні, кореневі). Більш активними є кореневі (29,5 %) та суфіксальні (32,8 %) прикметники.

Вивчення функціонування багатоконпонентних термінів на матеріалі текстів наукового стилю дає уявлення про продуктивні способи утворення зазначених мовних одиниць, а результати дослідження можуть бути використані для вивчення структурних, семантичних та функціональних особливостей зазначених термінологічних одиниць в інших субмовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воробьева О. П. Текстовые категории и фактор адресата: Монография. – К.: Вища школа, 1997. – 198 с.
2. Бондарчук Л. Й. Слова іншомовного походження в економічній терміносистемі англійської мови. Наукова спадщина проф. Ю. О. Жлуктенка та сучасне мовознавство. – К.: Вид-во Київ. ун-ту, 2000. – С. 31–36.
3. Грицьків А. В. Використання загальновживаної лексики у фахових термінах (на прикладі фінансової термінології) // Мовні і концептуальні картини світу. – К.: Вид-во Київ. ун-ту, 1998. – С. 51–57.

- Григорук О. І. Англійська термінологія маркетингу: Структура та семантичні характеристики: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 1999. – 18 с.
- Григорук О. І. Процеси термінологізації в сучасній англійській мові (на матеріалі літератури з кредитно-банківської справи): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Київ. держ. лінгв. ун-т. – К., 2001. – 20 с.
- Законсервності структурной организации научно-реферативного текста / Л. М. Гріднева, А. Грязнухина, Н. П. Дарчук и др. – К.: Наукова думка, 1982. – 322 с.
- Швар В. І. Структура, семантика та словотворчі функції дієслів (на матеріалі англійської економічної термінології): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Київ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2002. – 18 с.
- Тарас В. Н. Человеческий фактор в языке. Языковые механизмы экспрессивности. – М.: Наука, 1991. – 114 с.
- Irwin P. R. International Marketing. – Boston, Massachusetts: Irwin / McGraw-Hill, 1996. – 772 p.
- Principles of Marketing. – New Jersey: Prentice Hall, 2001. – 523 p.
- Robinson R. B. Management. – N. Y.: Random House Business Division, 1989. – 773 p.
- Smiley J., Rose V. Accounting. – N. Y.: McGraw-Hill, 1988. – 624 p.
- Wonnacot P., Wonnacot R. Economics. – N. Y.: McGraw-Hill, 1979. – 749 p.

– 378, 02

РОЗВИТОК ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ В НЕГУМАНІТАРНОМУ ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ Кириченко З. Ф., Шевцова Л. О. (м. Черкаси)

The article is devoted to new views on the problem of written speech development. Special attention is paid to different kinds of written tasks. The authors made an attempt to give the characteristics of creative approach to the solving of this problem.

Сучасний стан розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України з іншими країнами потребує якісно нового підходу не тільки до проблем вивчення економіки взагалі, а й до мовної підготовки майбутніх бізнесменів, менеджерів, працівників комерційних підприємств та банків, яких вже не можливо уявити без належного володіння іноземною мовою, без вміння правильно написати резюме та заяву, вести ділову співбесіду. Кожна високоосвічена ділова людина повинна знати, як правильно написати діловий лист, як вести протокол, бути ознайомленою з процедурою ведення наукової конференції, мати навички написання анотації, реферату, рецензії тощо.

Враховуючи вищезазначене, важливо приділити особливу увагу розвитку писемного мовлення у вищому негуманітарному закладі.

Сьогодні основна увага науковців, методистів і викладачів вищих навчальних закладів спрямована на пошук резервів для удосконалення занять з іноземної мови, підвищення їх ефективності, дієвості, але існує ще багато невирішених проблем, пов'язаних із розвитком писемного мовлення.

При аналізі публікацій та досліджень з цього питання стає зрозумілим, що для успішного формування навичок писемного мовлення необхідно вибирати оптимальні для конкретної групи або особливі прийоми та методи навчання [8, 3]. Розвивати вміння правильно висловлювати думки слід на всіх курсах вищого навчального закладу, попри обмежену кількість занять з іноземної мови. До того ж, треба поступово ускладнювати матеріал, операції з ним і можливі цітєві та навчальні види письмових завдань [4, 188].

Навички писемного мовлення формуються тренувальними та мовленнєвими вправами. Вони навчають передачі думок, смислової інформації у письмовому вигляді. За одиницю писемного висловлювання слід прийняти складне синтаксичне ціле і при структурно-композиційній побудові вислову варто враховувати його тип: розповідь, опис, роздум, полеміка тощо.

Мета цієї статті – проаналізувати основні види письмових завдань, застосування яких сприяє розвитку писемного мовлення іноземною мовою.

Письмові завдання спрямовані на удосконалення навичок смислового аналізу тексту, на організацію зв'язного тексту з урахуванням порядку розташування інформації у вислові і тексті, введення інформації за загальною структурою, на передачу інформації тексту за допомогою його опису і з'єднуючих засобів.